

15156
27.11.2025

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Aşağıda gerekçesiyle birlikte hazırlanan “**Kürt Halk Önderlerinin Cenazelerinin Ailelerine Teslim Edilmesi, Haklarının İadesi Hakkında Kanun Teklifi**” ve gerekçesi ekte sunulmuştur.

Gereğini saygılarımla arz ederim. 17/11/2025

Nejla DEMİR

Ağrı Milletvekili

TBMM BAŞKANLIĞI	
Tali Komisyon	Adalet , Anayasa
Esas Komisyon	İçişleri
Tarih: 28-11-2025	Esas No: 2/3397

TBMM GENEL EVRAK
27 Kasım 2025
No:

TBMM GENEL EVRAK
27 Kasım 2025
No: 1748317

GEREKÇE

Mezarsızlık politikası, Türkiye'nin kurucu siyaseti olan ulus inşa sürecinde uygulanan temel politikalardan birisidir. Asimilasyona tabi tutulan halkların hafıza kırımına uğratılması bağlamında, söz konusu halkın nezdinde karşılığı olan önderlerin ve şahsiyetlerin mezar yerleri saklı tutulmakta veya var olan mezarlar bilinmeyen yerlere taşınmaktadır. Devletin bu yaklaşımı, başkaldırının liderlerini öldürmenin yanı sıra Kürtlerin toplumsal hafızasını da yok etmeye yönelik bir amaç taşımaktadır. Bu kapsamda idam edilen Kürt liderlerinin mezar yerleri devlet tarafından gizli tutulmakta ve eğitim sisteminin tarih ve politika öğretisinde bu katliamlar bilgi kirliliği içerisinde öğretilmektedir. Bu şekilde o halk ile tarihi arasında var olan bağın koparılması amaçlanmaktadır. Kürt halkı da tarihsel süreç içerisinde sürekli bu politikaya maruz bırakılmaktadır. Kürt halkı için önemli birçok önder ve şahsiyetin mezar yerleri hâlâ bilinmemektedir. Bu nedenle Kürt halkı, kendileri için tarihi ve manevi önemi olan şahsiyetlerin mezar yerlerinin açıklanmasını, üzerlerine atılı olan suçlamaların sonucu olan idari ve mahkeme kararlarının iptal edilmesini talep etmektedir.

Mezar nedir, neden hemen hemen bütün dinlerde, inançlarda, felsefelerde ve toplumsal yaşamda kutsanmaktadır? Düşman dahi olsa cenazeye neden saygı duyulur veya saygı duyulması beklenir? Her inançtan insan, kendi cenazesini gelenek ve ahlak kurallarına göre neden defnetmek ister? Böylece bitmeyen sorular ve sorulara verilen her cevabın beraberinde yeni soruları getirdiği mezarın anlamı; antropoloji, sosyoloji, tarih, siyaset bilimi, psikoloji ile birlikte bütün bilimlerin kendi bağlamında uzayıp giden cevaplanmış veya cevaplanmamış binlerce soruyu sıralamaktadır.

Mezar, toplum olmanın; bellek ve hafızanın en somut, en rafine hâlidir. Çünkü toplumsallaşma veya insanlaşma, gömü etrafında, yani mezar bilincinin oluşumuyla başlar. Mezar aynı zamanda, söz konusu topraklarda kimin yaşadığına dair bir vesika ve hafızayı da tanımlar. Eva Domaska tarih ile mezar arasındaki ilişkiyi; *“Ölüm olmasaydı, tarih de olmazdı. Tarih ölümden beslenir. Tarih mezarda başlar”* diye tarif eder. Buna karşın devletler de tarihini olmasını istemediği halkların mezarlarını yok ederek, söz konusu halklar ile tarihî bağlarını koparmaya yönelik politikalar uygular.

Kürtler, diğer halklar gibi kendi ölüsüne verdikleri olağan anlamla bu hafızayı diri tutmak adına, ulusal mücadele sürecinde kültürel miras bağlamı ile birlikte politik olarak da ölüsüne ve mezarına güçlü bir anlam atfetmektedir. Bütün toplumlar ölümlerine büyük anlam atfeder,

onlara saygı ve sadakatle yaklaşır, onları gelenek ve inançlarına göre doğru buldukları, layık gördükleri şekilde gömer ya da gömmek isterler.

Bu bağlamda ölen veya öldürülen kişi, dini ritüellerin yerine getirilmesi için ailesine veya ailesini temsilen ait olduğu topluma verilir. Aksi hâlde, ölen ya da öldürülen birinin bedenini ailesine vermemek, *Antigone*'de olduğu gibi onu aynı zamanda yas tutmaktan da alıkoymak demektir. Sophokles, *Antigone* tragedyasında Kreon'a "Mezara gömülmeyecek ve yası tutulmayacak." sözünü söyler. Bu şekilde ölüm, mezarlık ve yas arasındaki bağlantıyla birlikte egemenin kimin yasa layık olup olmadığını belirleme ilişkisini açıkça ortaya koyar.

Dolayısıyla ölen bir insanın mezarsız ve yassız bırakılması aynı zamanda politik bir durumdur. Egemenin ölüyü mezarsız bırakması, Öteki'yi insanlık ve yurttaşlık statüsü dışında tutmanın mesajıdır. Tıpkı Tebes Kralı Kreon'un, birbiriyle savaşan iki yeğeninden kendisine sadık olan için gösterişli bir cenaze merasimi yapılmasını; isyan eden yeğeni için ise yas tutulmasını yasaklayarak cesedinin savaş meydanında bırakılıp kurda kuşa parçalatılmasını emretmesi gibi, kimin yurttaşlık yasasına tabi olup olmadığına karar vermiş olmasıdır. Böylelikle öteki, egemene karşı mücadele eden ve onun iktidarını reddeden muhalif bir kimse olarak yaşamış ve böyle ölmüşse, onun mezarsız bırakılması ve yasa tabi kılınmaması, Öteki'yi "tarih dışına itme" uğraşını da ifade etmektedir. Böylelikle onun şahsında mensubu olduğu halkı hafızadan ve dolayısıyla kendi tarihinden yoksun bırakmanın politik tutumu ortaya konmaktadır.

Yüzyılı aşkın bir süredir mezarsızlığa sistemli bir şekilde maruz kalan Kürtlerin durumunu da bu bağlamda ele almak gerekmektedir. Sophokles'in *Antigone* tragedyası bu durumu bütün yönleriyle ifade eden önemli bir örnektir. Bu örnekten anlaşıldığı üzere egemen olmak, temel anlamda kimin yaşayıp kimin öleceğine; ölümün şekli, anlamı ve değerinin ne olacağına; yasın tutulup tutulmayacağına, tarihi bir vesika olan mezar ve cenazelerin gömüldüğü toprak üzerinden bugün ile bağının kurulup kurulmayacağına karar verme yetisine sahip olmaktır.

Yukarıda açıkça ifade edilen anlamıyla, Eva Domaska'nın ifadesiyle tarih mezarda başlıyorsa eğer, egemen, mezarını ve ölümü neden senden alır? Neden başucunda oturup gözyaşını dökebileceğin bir mezar taşına tahammül edemez? gibi birçok sorunun cevabı da burada saklıdır. Ve bugün şahit olduğumuz Kilyos'ta kaldırılma cenazelerin neden gömüldüğünün cevabını da bu bağlamda öğrenmiş oluyoruz.

Oysa her cuma günü topluca tekrar edilen öğretiye göre cenazelere müdahale edilemez, cenaze geçtiğinde ayağa kalkılır ve saygı gösterilir. Düşman da olsa bu böyledir. Buradan anlaşıldığı üzere, anayasal yurttaş olarak kabul edilmeyen Kürt halkı resmî olarak kabul edilen dine/dinlere de tabi olarak görülmemekte, beşerî ve ilahi bütün yasaların dışında tutulmaktadır. Aksi hâlde

Kürdün cenazesine asgarî saygının dahi gösterilmemesinin, Kürdü asimile etmek için hissizleştirmekten başka bir anlamı olamaz.

Biliyoruz ki mezar, toplum olmanın; bellek ve hafızanın en somut hâlidir. İnsan, yaşama ve ölüme yüklediği anlamlar etrafında oluşturduğu sembol ve ritüellerle zamansal ve mekânsal devamlılığını sağlar. Halklar mezarlarıyla zamana ve mekâna iz düşer, varlıklarını tarihe ve toprağa kaydederler.

Buradan bakıldığında, mezarlıklar insanoğlu tarafından tarihin her döneminde bir hafıza ve anma mekânı olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte bütün dinlerde kutsal sayılan mezarlıklar daima bir dokunulmazlığa sahip olagelmıştır. Çünkü her toplum mezarlıkları, kendi geçmişleriyle bağ kurmanın bir aracı olarak görürken, mezarlıklar dinin de vazgeçilmez bir parçası sayılmıştır. Buna rağmen geçmişte yürütülen politikalar kapsamında toplumun önde gelen şahsiyetlerinin mezarları ya tahrip edilmiş ya da ortadan kaybedilmiştir.

Mezarları yok etme pratikleri, bellek yitimi ve hafıza kaybını gerçekleştirme; yani yok etme iradesinin ifadesidir. Kürdün mezarına tahammülsüzlük, onu varlık olmaktan çıkarma ve kendi içinde eritmeyi gerçekleştirme amacını taşımaktadır. Bu, bütüncül bir devlet politikasıdır.

Yıllardır süregelen mezarsızlık politikalarından dolayı bugün bile Şeyh Sait, Said-i Kürdî (Nursi) ve Seyid Rıza'nın mezar yerleri bilinmemektedir. Her ne kadar son yıllarda toplum liderlerinin mezar yerlerinin tespit edilmesi talebi yüksek sesle dile getirilse de şu ana kadar herhangi bir adım atılmamıştır.

Mezarlıklar, felaket mahallindeki bütün enkazın, molozların ve mitosların biricik taşıyıcısıdır. Mezarlıklar tarihin somut materyalleridir. Bir yerleşim yerinin ne kadar eski olduğunun göstergelerinden biri hiç şüphesiz oradaki mezarlıklardır.

Buradan yola çıkınca, Türkiye'de muhalif kesimlerin ölümlerinin mezarlardan çıkarılması, mezarlıklarının tahrip edilmesi, yerinden alınıp başka bir yere taşınması; Ermeni mezarlığı üzerine tuvalet yapılması gibi kimi politikalar, iktidardaki partinin sadece Türk toplumunun milliyetçilik duygularına seslenen birer çağrısı değildir. Bu durum, bir çağrı olmanın çok ötesinde, devletin varoluşsal kodlarında yer etmiş bir kuraldır.

Devletler varlığını ancak bedenler üzerinden şekillendirebilir. Biyoiktidar için aynı zamanda bir savaş alanı olan muhalif bedenler, kendisinin bu bedenler/cenazeler üzerinde ortaklık kuracağı bir yer değil, tam tersine üzerinde mutlak hegemonya kuracağı bir fetih alanı olarak görülür. Yani kurbanın, ölünün bedeni de içinde bulunduğu mezarlık da egemen açısından bir fetih alanıdır.

Bunun güncel bir örneğini bugün de yaşıyoruz. Son olarak 267 Kürt gencinin mezarının bulunduğu Bitlis'teki Garzan Mezarlığı, iş makineleriyle bütünüyle yıkılmış; mezarlıktaki

cenazeler yerlerinden çıkarılmış, İstanbul Adli Tıp Kurumu'na gönderilmiş, bazılarının ise İstanbul Kilyos'ta kaldırımların altına defnedildiği anlaşılmıştır.

Sözünü ettiğimiz ölümler politik ölümlerdir. Dolayısıyla hem yaşamlarının hem de ölümlerinin toplum üzerinde ciddi etkisi vardır. Bunun bir sonucu olarak da ölümler arasında ciddi bir hiyerarşi uygulanmaktadır. Kürtlerin maruz kaldığı mezarsızlık meselesi aynı zamanda bir hiyerarşi meselesidir.

Bu politikalar, Türkiye'nin kurucu siyaseti olan Türklük kimliğinin inşa edilmesinden beri süregelen bir sancıdır. O gün olduğu gibi bugün de aynı politikanın Kürtlerin cenazelerine uygulanması, bu tarihsel kodların hâlen geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Dolayısıyla buradan bakıldığında, söz konusu uygulamaların günlük politikaların değil, tarihsel bir politikanın izdüşümü olduğu görülmektedir.

Özellikle 1920'li yıllardan bu yana uygulanagelen mezarsızlık politikaları, toplumun cezalandırılmasının yanında insanların geçmişleriyle bağını koparmayı amaçlamıştır. Dünya tarihinde birçok iktidar tarafından devreye sokulan bu politikalarla insani değerler ihlal edilip toplum vicdanı incitilirken, aynı zamanda demokratik ilkeler de yok edilmiştir.

Buna bağlı olarak, cezalandırıldığını düşünen toplum kesimleri açısından mezarsızlık politikalarına muhalefet, demokratik bir yaşam talebinde bulunmanın ahlaki ve vicdani gereğini oluşturmaktadır. Çünkü insanlık tarihi boyunca ölümlere ve mezarlıklara saygı duyulması önemli bir insani değer olarak kabul görmüştür.

Bugün mezar yeri hâlen bilinmeyen şahsiyetlerden biri olan Şeyh Sait, 29 Haziran 1925'te "Şeyh Sait İsyanı" olarak nitelendirilen olayların ardından 46 arkadaşıyla birlikte Diyarbakır Dağkapı Meydanı'nda idam edilmiştir. Bunun yanında Şeyh Sait'in kişisel eşyaları dahi ailesine verilmediği gibi mezarının nerede olduğu da bilinmemektedir.

Yine 23 Mart 1960 yılında Şanlıurfa'da vefat eden Said-i Kurdî (Nursi), Halilurrahman Dergâhı'na defnedilmiş; ancak 12 Temmuz 1960'ta 27 Mayıs darbe iktidarının talimatıyla mezarından kaçırılarak açıklanmayan bir yere nakledilmiştir. Bu sebeple Said-i Kürdi (Nursi)'nin mezar yeri de hâlen bilinmemektedir.

Aynı şekilde 15 Kasım 1937 tarihinde Elazığ ilinin Buğday Meydanı'nda idam edilen Seyid Rıza'nın mezar yeri de bilinmemektedir. Kürt halkı için önemli bir yeri ve değeri olan bu üç şahsiyet ile birlikte mezar yeri bilinmeyen birçok şahsiyet bulunmaktadır.

Dolayısıyla, isimleri belirtilen bu şahsiyetlerin mezar yerlerinin ailelerinden ve sevenlerinden gizlenmesi, çağdaş hukuk normlarıyla birlikte İslam hukukuna da aykırıdır. Çünkü İslam hukukunda düşmanın cesedine bile insanlık dışı muamele yapılamayacağı ve cesetlerin ortada

bırakılamayacağı belirtilmektedir. Bunun yanında evrensel hukuki değerler de ölen kişilerin mezar yerlerine saygı gösterilmesi ve kişisel eşyalarının yakın akrabalarının isteği doğrultusunda iade edilmesi gerekliliğini ifade etmektedir.

Bu bağlamda, tarihsel süreçte en önemli dönem, hukuki dayanağı olmayan İstiklâl Mahkemelerinin vermiş olduğu kararlardır. 68 numaralı Meclis Kararı ile 9 Kasım 1920’de Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi kurulmuş ve 12 Nisan 1925’te Diyarbakır’da görevine başlamıştır. Bu mahkeme tarafından Şeyh Sait ve 46 arkadaşı hakkında idam kararı verilmiş; cezalar 29 Haziran sabahı infaz edilmiş ve cenazeler bilinmeyen bir yerde gömülmüştür.

Bütün bu nedenlerden dolayı, mezarsızlık politikası bağlamında ölümler üzerinden uygulanan bu hukuksuzluğa son verilmesi; toplumsal talepler doğrultusunda bir adım atılarak, Kürt halkı ile birlikte mütedeyyin kesimler için önemli bir yeri olan Said-i Kurdî (Nursi), Şeyh Sait, Seyid Rıza ve Cibranlı Halit Bey ile birlikte bu politik uygulamaya tabi tutulan bütün şahsiyetlerin mezar yerlerinin tespit edilerek ailelerine iade edilmesi son derece önemlidir.

Cenevre Ek 1 Protokolünde ‘kayıp ve ölü kişiler’ kısmında söz konusu ölen kişilerin ve bu kişilerin kalıntılarına saygı gösterilmesi, bu tür kişiler için ayrılan mezarlık alanlarına saygı gösterilmesi, ölenlerin kalıntılarının ve kişisel eşyalarının yakın akrabalarının isteği üzerine iade edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Bu kapsamda, idam edilen şahsiyetlere ait eşya, belge ve mülkiyetinde olup mirasçılara verilmeyen ayni ve nakdi bütün varlıkların mirasçılara iadesi edilmesi gerekmektedir.

Devlet, Kürt sorunun çözümü için bir iyi niyet göstergesi olarak söz konusu şahsiyetlerin şahsından Kürt halkından özür diler ve tazminat ödemeyi kabul ederek toplumsal barış adına önemli bir adım atmış olur. Bu adım ile devlet Türkiye’de yaşayan halklar ile geçmişte yaşadığı sorunlar bağlamında bir yüzleşme gerçekleşerek güçlü bir gelecek inşa adına önemli misyon ve rol üstlenmiş olur.

KÜRT HALK ÖNDERLERİNİN CENAZELERİNİN AİLELERİNE TESLİM EDİLMESİ, HAKLARININ İADESİ HAKKINDA KANUN TEKLİFİ

MADDE 1- (1) 4/5/1949 tarihli ve 5384 sayılı İstiklal Mahakimi Kanunu ile Tadillerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun ile faaliyetlerine son verilen İstiklal Mahkemesi, ilgili Harp Divanı kararların iptal edilmesi ile bu mahkemelerde yargılanan Cıbranlı Halit Bey, Said-i Kurdi (Nursi), Seyid Rıza, Şeyh Said ve 46 arkadaşı ile birlikte idam edilen, ancak cenazeleri ailelerine teslim edilmeyen şahsiyetlerin cenazeleri ailelerine teslim edilir.

MADDE 2- (1) İstiklal Mahkemesi kararların kapsamında olmayıp idam edilen, öldürülen ve Said-i Kurdî gibi doğal olarak ölen ancak cenazeleri ailelerine teslim edilmeyen şahsiyetlerin cenazeleri de bu Kanun Teklifi kapsamında değerlendirilir ve cenazeleri ailelerine teslim edilir.

MADDE 3- (1) İdam edilen, öldürülen ve doğal olarak ölen şahsiyetlere ait eşya, belge ve mülkiyetinde olup mirasçılarına verilmeyen menkul, ayni ve nakdi bütün varlıkların mirasçılarına iadesi edilir.

MADDE 4- (1) Bu kapsamda gerekçemizde ismi açıkça zikredilen şahsiyetler ile birlikte isimleri zikredilmeyen ancak tarihsel süreç içerisinde devletin söz konusu uygulamalarına tabi tutulmuş, Kürt halkı için tarihe mal olmuş bütün şahsiyetler ile ilgili olarak ilgili kurumlar ve mirasçılar TBMM’de kurulacak komisyona başvurmaları ile süreç işletilmiş olacaktır.

MADDE 5- (1) Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 6- (1) Bu Kanun hükümlerini Cumhurbaşkanı yürütür.